

Kovrig Ilona

A Keszthely–belvárosi avar kori temető feltárásának folytatása

A lelőhely és a leletkörülmények

A Keszthely-belvárosi temető¹ további feltárására irányuló kutatások az 1960. és 1961. évben a Makarenko (Zárda) utca 7. sz. ház udvarában és a Kossuth Lajos u. sz. alatti Általános Iskola (Zárda) udvarán folytatottak.

A Makarenko u. 7. sz. ház udvarában 90 cm mélységben egy kb. 16,5 m sugarú kör ívének megfelelő 150 cm szélességű árok rész mutatkozott, amely a jelentkezési szinttől számítva 80–85 cm mélységű volt. A kút, s gyümölcsfák és virágágyak akadályát képezték a további feltérési munkának. Temetkezés nyoma nem mutatkozott a felásott részen.

A Kossuth Lajos utcai Általános Iskola udvarán – ahol az eddig ismert adatok szerint jelentős ásatás nem volt – 1960-ban a Sörkert és az iskolaudvar között húzódó É–D irányú fal mellett kezdődött meg a kutatás. Az 1951. évi ásatás folyamán feltárt temető rész (3–29. sír)² keleti irányú folytatódásának megkeresése volt a cél. A kerítéstől keletre 2 m távolságra nyitott É–D irányú keskeny szelvény északi sarkában 90 cm mélységben 65 cm átmérőjű gödörben két vaskori urna volt egymáson. Az alsó, nagyobbik mellett faszéndarabkák, a kisebbikben kalcinált csonttöredékek. A kutatott területen 17 sír nyoma mutatkozott (86–102). Feltérásra került kilenc sír (90–98). Négy sír (86–89) részben a szelvény keleti széle alatt, másik négy (99–102) az iskolaudvart nyugatról határoló kerítésfal alatt volt (1–2. kép)

1961-ben az előző évi ásatást folytatva az Általános Iskola udvarán az 1960-ban feltárt rész keleti széléhez csatlakozva történt a további kutatás. Feltérásra került negyvenhárom sír (86–89, 104–119, 113–145) és 1–3 számozással három sír ló és kutya csontvázal. Nyolc sírt (99–103, 110–112), mivel a sírgödörök több mint fele hossza az iskolakert kőfala alatt van biztonsági okból nem volt ajánlatos kiásni.

Az előző évben talált vaskori urnafészkekhez hasonló körülmények között még három ugyancsak vaskori urnalelet került elő.³ A második urna cserepeiben 80 cm mélységben a 108. sírtől ÉNy-ra a 110 sír K-i végénél voltak. A harmadik urnafészket a 108. sír és a

109. sír között, ezek K-i, lábfelőli részénél 115 cm mélységben találtuk, benne egy tál, egy töredékes kis edény és kalcinált csontok. A negyedik urnafészkek a 86. sír és a 144. sír közötti részen 86 cm mélységben mutatkozott, kihajló peremű urnát és kisebb edény töredékeit meg kalcinált csontokat tartalmazott (2. kép U1–U4).

A sírok leírása

86. sír

Gyermek. Sírgödör: 70x60 cm. M: 120 cm, Ny–K 278°. A csontok elmállottak. A foltok kb. 60 cm hosszú csontvázra utalnak. Melléklet nem volt.

87. sír

Gyermek. Sírgödör: 85x40–45 cm. m: 130 cm, Ny–K 268°. A csontok elmállottak. Melléklet nem volt.

88. sír

Gyermek. Sírgödör: 120x55 cm. m: 140 cm, Ny–K 272°.

Bolygatott. A csontok elmállottak Melléklet nem volt.

89. sír

Gyermek. Sírgödör: 80x40 cm, m: 145 cm, Ny–K 282°.

Bolygatott. A váz csontjai összedobálva, összetörve, hiányosak. Melléklet nem volt.

90. sír

Felnőtt egyén. Sírgödör sz: 100 cm, m: 175 cm, Ny–K 276°. Nyugati harmadát a kőfal miatt nem lehetett kibontani. Bolygatott. Koporsónyomok. Melléklet nem volt.

91. sír (6. kép)

Férfi. 40–50 éves. Sírgödör: 250x103 cm, m: 180 cm, Ny–K 270°.

Csontvázhossz: 170 cm. A jobb felkarcsont belső oldalánál nagy vaskés (1), a jobb kézcsontoknál állatcsontok: a felső lábszárak között vasrozsda nyomai.

92. sír (6. kép)

Férfi. Sírödör: 252x101 cm; m: 170 cm. Ny-K 274°. Bolygatott. Koporsónyomok, az oldaldeszák hosszabak lehetnek, mint a fej és láb felőliek, h: 200–202, sz: 43–45 cm. Az összedobált vázcsontok mellett a koporsó északi oldalánál egytagú bronzcsat (1).

93. sír (6. kép)

Nő.Ad. Sírödör: 245–89 cm, m: 190 cm. Ny-K 270°.

Koporsóhossz: 210, sz: 48–50 cm. Az oldalfalak elszíneződési csíkja 1,5 cm. Vázhossz: 158 cm. A bal állkapocs mellett kosaras fülbevaló aranyból, párja a szegycsonton (1–2). A jobb és bal alkarcsonkokat poncolt díszítésű bronz karperec övezi (3–4). A jobb kulcsonton végigfektetett bronz díszű (5), a nyakcsigolyák körül a szegycsontig két sorba rendezett gyöngyök (6). A lábfejsontok előtt keresztben állatsont, rajta öntött bronz kerek övveret (7).

94. sír (6. kép)

Nő. Sírödör: 160x85 cm, m: 180 cm. Ny-K 278°. Bolygatott, a csontváz hiányos. A bal csuklónál poncolt díszítésű bronz karperec (1), a sírödör ÉNy-i sarkánál orsókarika (2), mellette gyöngyszemek (3).

95. sír (6. kép)

Nő.Ad. Sírödör: 255x118 cm, m: 215 cm, Ny-K 288°. Koporsó (4. kép).

Hossza: 208, sz: 46–61 cm, magassága: 40–41 cm. A deszkák szélességére mind a földél egy részén, mind a fej és lábfelőli részen következtetni lehetett. Az oldaldeszák túlnyúltak a fej és a lábfelőli koporsólezáráson. A deszkák vastagsága kb. 3–3,8 cm-nek mutatkozott.

A 150 cm hosszú, kissé bal oldalára dőlve fekvő csontvázat vékony barna réteg borította, mintha bőrbe, vagy nemeztakaróba lett volna csavarva. A mellkascsontokon gyöngysor (1), a gerincoszlop közepén egy hegyikristály és egy barázdált gyöngy, mellette három kis bronz henger (2–4) a jobb kulcsonton nagyobb zöld üvegyöngy, és lecsapott sarkú hasáb alakú gyöngy.

96. sír (3. és 7. kép)

Férfi. Ad. Sírödör: 227x103 cm, m: 190 cm, Ny-K 285°. Részben bolygatott, valószínűleg nem sírdúlás, hanem növényi gyökerek vagy feregjárt pusztításának eredménye. Koporsó-nyomok (4. kép). A koporsó hossza: 192 cm, szélessége: 58–48 cm, magassága kb. 35 cm. A keresztmetszetből arra lehet következtetni, hogy fakéregből készült. Földélnak nyoma sem látszott. Vázhossz: 152–155 cm lehetett. A jobb alsó lábszárcsontoknál két vaskés egymás mellett (1–2), mellettük kis vastöredék. A késeken, a jobb lábfejsontokon és az alsó lábszárak között, öntött bronz övveretek: csat (3) lemezes csatlappal, szíjbújtató (4), lyukvédő veret töredéke

(5), öt csuklós övveret griff alakos áttört díszítéssel (6–10), az egyik veretről a csüngőrész hiányzott, állatalakos áttört mintájú nagyszíjvég (11), két különböző díszítésű kisszíjvég (12–13), vadkanfejet ábrázoló kisszíjvég (14) és piskóta alakú övforgó (15).

A leletek helyzete arra utal, hogy az övet nem a halott derekára csatolták, hanem a jobb lábára fektetve helyezték a sírba (3. kép).

97. sír (7. kép)

Sírödör: 262x123 cm, m: 210 cm, Ny-K 278°. Bolygatott. Koporsónyomok: h: 170 cm, sz: 85 cm, kb. 45 cm magas lehetett. Négy hosszú vasszeg állt függőleges helyzetben a koporsón belül, melyeket halvány barna csíkszerű elszíneződés kötött össze arra utalva, hogy a koporsón belül esetleg egy 60x60 cm-es méretű négyzet alakú vékonyfalú faláda lehetett elhelyezve. A koporsó fedéldeszájának nyoma csak a szegfejek környékén látszott. Csontváz vagy melléklet nyomát sem lehetett találni.

98. sír

Inf.II. Sírödör: 180x82 cm, m: 120 cm, Ny-K 290°. Bolygatott. A váznak csak néhány rossz megtartású összedobált csontja maradt a sírban. Koporsónyomok a Ny-i és É-i részen. Melléklet nem volt.

99. sír Nem volt feltárható

100. sír Nem volt feltárható

101. sír Nem volt feltárható

102. sír Nem volt feltárható

103. sír Nem volt feltárható

104. sír

Gyermek. Sírödör: 70x33 cm, m: 110 cm, Ny-K 271°. Bolygatatlan, de a csontváz teljesen elmállott. Melléklet nem volt.

105. sír

Gyermek. Inf.I. Sírödör: 70x32 cm, m: 108 cm, Ny-K 270°. Rossz megtartású csontváz. Melléklet nem volt.

106. sír

Gyermek. Sírödör: 60x30–32 cm, m: 120 cm, Ny-K 280°. Bolygatott, félig a 105. sír alatt volt. Melléklet nem volt.

107. sír

Gyermek. Sírödör 75–80x40 cm, m: 62 cm, Ny-K 270°. Nagyon rossz megtartású váz. Melléklet nem volt.

108. sír (7. kép)

Gyermek. Sírgödör: 144x45 cm, m: 127 cm, Ny–K 256°. Bolygatott. Az alkarcsontok kivételével a csontok elmállottak. A sír felső harmadában két dinnyemaggyöngy (1–2).

109. sír (7. kép)

Nő. 30–40 éves. Sírgödör: 191x82 cm, m: 174 cm, Ny–K 270°. Bolygatott, csak a lábszárcsontok maradtak helyükön. Koporsónyomok a láb felőli részen. Az összedobált borda- és karcsont töredékek között gyöngyök (1): nagyrészüik fekete és zöld dinnyemag alakú, némelyikben bronz csövecske, egy szintelen, átlátszó amphora alakú, egy szintelen és egy zöld hasáb alakú hatoldalú üveg, egy vajszerű, barna keretes sárga pettyes paszta, egy karélyos áttetsző üveg, egy kéttagú sárga paszta és egy gömbölyű bronz gyöngy. A jobb kézcsukló csontnál szalagfonatos díszítésű bronz pántkarkötő (2–2a), a kézfejsontok mellett vaskés töredékei (3).

110. sír Nem volt feltárható**111. sír** Nem volt feltárható**112. sír** Nem volt feltárható**113. sír (8. kép)**

Gyermek. Inf.II. Sírgödör: 175x60 cm, m: 135, Ny–K 282°. A csontok szétmállottak, csupán néhány tejfog maradt meg. A sírgödör nyugati harmadában gyöngyök (1): zöld és szintelen dinnyemag alakúak, egy gömbölyű szintelen üveg, egy hullámvonalas díszítésű zöld üvegből, egy sárga paszta két barna keresztsávval, egy hosszúknál szintelen üveg és egy kis bronz gyöngy lapát formájú alsó résszel. A gyöngyök között vastöredékek.

114. sír

Gyermek. Sírgödör: 125x60 cm, m: 125, Ny–K 270°. Feltehetőleg a felette beásott 130 cm mély és 70 cm átmérőjű gödör bolygatta meg. Melléklet nem volt.

115. sír (8. kép)

Férfi. 30–40 éves. Sírgödör: 210x85 cm, m: 195 cm, Ny–K 272°. Bolygatott. A törött és hiányos csontvázrészek főként a sírgödör közepén feküdtek összedobálva, közöttük bronz csat része (1), vasnyelve tönkrement.

116. sír (8. kép)

Gyermek. Inf.I. Sírgödör: 145x66 cm, m: 130 cm, Ny–K 270°. A csontváz a két lábszár kivételével elporladt. A koponya nyomainál gyöngyök (1): fekete és szintelen dinnyemag alakúak, sötétkék és szintelen üvegből készült aprók. A sír ÉNy-i sarkában faveder vaspántjainak töredékei.

117. sír (8. kép)

Férfi. 20–30 éves. Sírgödör: 190x66 cm, m: 130 cm, Ny–K 268°. Bolygatott. A jobb combcsont mellett, vele párhuzamosan fekvő töredékes nagy vaskés, rajta és közvetlenül mellette aranyozás nyomait viselő öntött bronz övveretek. Lapos levelű indás csat (1), lyukvédő veret (2), kilenc darab, ugyancsak lapos levelű indadíszes csuklós veret, közülük kettőnek a csüngőrésze hiányzik (3–11), a csattal megegyező díszítésű, két lapból álló nagyszíjvég (12), egyforma alakú és díszítésű két lapból álló kisszíjvégek (13–14), hét darab rombusz alakú kisveret (15–21).

118. sír (8. kép)

Nő. 45–55 éves. Sírgödör: 200x55 cm, m: 166 cm, Ny–K 272°. Bolygatott. A gerincoszlop és a két láb csontjai eredeti helyükön, a karcsontok és bordák egy része hiányzott. A nyakcsigolyák jobb oldalától a bal oldali medenceperem töredékéig gyöngyök sora (1): egy nagy gömbölyű üvegyöngy, egy lecsapott hasáb alakú ugyancsak üveg, henger alakú pasztagyöngy, fekete, sötétzöld, sötétkék dinnyemaggyöngyök. A bal térd mellett faveder három vasabroncsának töredékei.

119. sír (8. kép)

Nő. Sírgödör: 214x80 cm, m: 153 cm, Ny–K 270°. Részben bolygatott. Csontvázhossz: 166 cm. A koporsó nyoma különösen a sír déli oldalánál jól mutatkozott. Az oldaldeszkák túlnyúltak a fej- és lábfelőli deszkákon. h: 181 cm, sz: 56 cm, az ÉNy-i saroknál jól látszott a koporsófedél nyoma vékony barna réteg formájában. A jobb kulcsont közelében gyöngyök (1): egy fekete pasztagyöngy sárga hullámvonallal, egy háromtagú pasztagyöngy, kék, zöld és szintelen dinnyemaggyöngyök, apró pasztagyöngyök.

120. sír

Férfi. 40–50 éves. Sírgödör: 230x96 cm, m: 120 cm, Ny–K 262°.

Bolygatott. A csontváz erősen hiányos volt, a maradék csontok a sír közepén összedobálva feküdtek. A DNy-i sarokhoz közel állatsont töredékek.

121. sír (8. kép)

Nő. 15–25 éves. Sírgödör: 185x60 cm, m: 160 cm, Ny–K 271°. Bolygatott. Hiányos, töredékes csontváz. Koporsónyomok nagyon halvány elszíneződésben kb. 169–170 cm hosszúságban jelentkeztek. A koporsón belül az ÉNy-i sarokban gyöngyök egy csomóban (1): egy szintelen gyöngy sárga hullámvonalas díszrel, fekete és szintelen dinnyemaggyöngyök, apró amorf üvegyöngyök.

122. sír (8. kép)

Férfi. 45–50 éves. Sírödör: 185x65 cm, m: 113 cm. Ny–K 272°.

Csontvázhossz: 162 cm. A jobb felkarcsont mellett vaskés töredékes állapotban (1).

123. sír (9. kép)

Gyermek. Inf.I. Sírödör: 143x50 cm, m: 131 cm. Ny–K 265°. Bolygatott. Az összedobált és hiányos vázcsontok között a sír Ny-i felső harmadában gyöngyök (1): két és háromtagú üvegyöngyök, hordó és nyomott gömb alakú fekete pasztagyöngyök sárga hullámvonalas díszítéssel, amphora szerű üvegyöngyök, egy bikonikus nagy üvegyöngy és fekete, zöld szintelen dinnyemaggyöngyök. Sugaras bronz díszítmény (2), egyik sugara letört. a törésselület gondosan lecsiszolva. A közepén lévő kerek nyílás a letört sugár irányában erősen kopott, ott lehetett felfűzve a viseléshez.

124. sír (9. kép)

Férfi. 40–50 éves. Sírödör: 202x78 cm, m: 134 cm. Ny–K 272°. Bolygatott. A csontváz erősen hiányos, csak az alsó lábszárcsontok feküdtek a helyükön. A jobb mellett vaskés (1) és töredékes állapotú vaspánt (vödörpánt).

125. sír

Nő. 45–55 éves. Sírödör: 213x68 cm, m: 133 cm. Ny–K 265°. Bolygatott, az alsó lábszárcsontok kivételével. Melléklet nem volt.

126. sír

Gyermek. M: 120 cm. A 125. sír É-i széle felett. A sírszélek nem látszottak tisztán, a hossza kb. 60 cm lehetett. A váz teljesen elmállott. Melléklet nem volt.

127. sír

Férfi. 20–30 éves. Sírödör: 170x55 cm, m: 111 cm. Ny–K 271°. Vázhossz: 156 cm. Melléklet nem volt.

128. sír

Gyermek. Inf.I. Sírödör: 117x45 cm, m: 107 cm. Ny–K 271°. Melléklet nem volt.

129. sír

Nő. 20–30 éves. Sírödör: 150x50 cm, m: 90 cm. Ny–K 260°. Bolygatott. A csontváz csontjai a bal karcsontok kivételével a medencéig hiányoztak. Melléklet nem volt.

130. sír (9. kép)

Nő. 60 éves. Sírödör: 208x68 cm, m: 115 cm, Ny–K 266°. Bolygatott. A csontváz teljesen feldúlva. Koporsó halvány nyoma a sír D-i oldalánál. Az ÉK-i sarokban karpercc (1).

131. sír (9. kép)

Gyermek. Inf.II. Sírödör: 173x70 cm, m: 141 cm. Ny–K 278°. A rossz megtartású csontváz hossza kb. 130 cm. Az állkapocscsont jobb oldala alatt négyküllős bronzkarika (1) és gyöngyök (2), közöttük egy kék hullámvonalal és ponttal díszített szintelen üvegyöngy, egy sascsőr alakú kék gyöngy, döntő többségben sötétzöld dinnyemaggyöngyök. A jobb térdcsont mellett töredékes vascsörgő (3) és vaskés (4).

132. sír (9. kép)

Nő. 40–50 éves. Sírödör: 206x90 cm, m: 147 cm. Ny–K 268°. Vázhossz: 146 cm. Az állkapocsféjnél a baloldalon ép kosaras bronz fülbevaló (1), a jobb oldalon a párja, melyről a kosárrész hiányzott (2). A fülbevalók alatt és körülöttük gyöngyök (3): a háromtagú fekete pasztagyöngy hullámvonalas fehér díszítéssel, nyomott gömb formájúak sárga hullámvonal és pont díszítéssel, kék alapon fehér díszítéssel, henger alakú sötétkék üvegyöngy rácsavart terrakotta színű fonáldíszítéssel, sötétzöld, kék és szintelen dinnyemaggyöngyök.

A bal kulcsonttól a negyedik nyakcsigolyáig bronz díszítű (4), fejével a kulcsont felé.

133. sír

Sírödör: 175x67 cm, m: 130 cm. Ny–K 263°. Gondosan megásott sírödör csontváz és melléklet minden nyoma nélkül.

134. sír (9. kép)

Gyermek. Inf.I. 90x55 cm, m: 127 cm. Ny–K 270°. Vázhossz: 60 cm. A jobb combcsont mellett egy csomóban, részben összerozsdásodva bronz fülbevaló karikája (1), két gyöngy (2–3), öntött bronz övdíszek: lyukvédő veret (4), három egyforma vésett rajzú csuklós veret (5–7), egy ép és egy törött áttört mintás kisszíjvég (8–9), vaskarikák (10–12), vascsörgők (13–15), töredékes vas-tárgy (16), (kép).

135. sír (10. kép)

Nő. 45–55 éves. Sírödör: 224x55 cm, m: 171 cm. Ny–K 260°. Bolygatott. A koporsó kb. 4 cm vastag barna csík formájában jelentkezett, h: 180 cm, sz: 37 cm. A csontváz bolygatatlan részeiből megítélhetően kissé a bal oldalára fordítva fektették a halottat a koporsóba. A jobb medencecsont pereme mellett kis vaskés (1), a nyakcsigolyák helyén főként dinnyemaggyöngyökből álló gyöngyosor (2).

136. sír (10. kép)

Férfi. 30–40 éves. Sírödör: 225x80 cm, m: 155 cm. Ny–K 272°. Vázhossz: 172 cm. A bal medence széle felett és a jobb alsó lábszár csontok mellett egy-egy vascsat töredékes állapotban. A jobb combcsont mellett nagy vaskés (1).

137. sír

Gyermek. Inf.I. Sírgödör: 114x32 cm, m: 166 cm, Ny-K 272°. Vázhossz: 94 cm. Melléklet nem volt.

138. sír

Gyermek. Sírgödör: 100x55 cm, m: 162 cm, Ny-K 272°. Teljesen elmállott csontváz. Melléklet nem volt.

139. sír

Nő. 20–30 éves. Sírgödör 210x68 cm, m: 136 cm, Ny-K 270°. Vázhossz: 148 cm. melléklet nem volt.

140. sír (10. kép)

Gyermek. Inf.I. Sírgödör: 142x60 cm, m: 135 cm, Ny-K 273°. Erősen bolygatott hiányos váz. A sír közepén négy gyöngy (1).

141. sír

Gyermek. Inf.I. Sírgödör: 90x45 cm, m:110 cm, Ny-K 271°. Csontvázhossz: kb. 70 cm. Melléklet nem volt.

142. sír (10. kép)

Gyermek. Inf.I. Sírgödör. 110x56 cm, m: 116 cm, Ny-K 270°. Csontvázhossz: 65–70 cm. A bal második bordán tojáshej töredékek, az állkapocscsont jobb oldalánál gyöngyök (1): egy gömbölyű fekete gyöngy sárga domború dísszel, négy dinnyemaggyöngy.

143. sír (10. kép)

Férfi. 40–50 éves. Sírgödör: 257x115 cm, m: 212 cm, Ny-K 271°. Bolygatott. A csontváz nagy része hiányzott. Koporsónyomok halvány barna csík formájában a D-i és a Ny-i részen mutatkoztak. A koporsó hossza 182 cm, szélessége a bolygatás miatt nem volt hitelesen mérhető, az alja homorúnak látszott (fakéreg koporsó). A koponya a koporsón kívüli, a vázcsontoknál 15 centiméterrel magasabban feküdt. A koporsóban a D-i szélénél vadkanfejet ábrázoló öntött bronz kisszíjvég (1), öntött bronz lyukvédő veretek töredékei (2), bronzlemez töredékek (3), vaskarika (6), és vaskés (8) volt. Az alsó lábcsarák között bronzlemezről vágott pánt (4) áttört díszítésű öntött bronz csattest (5) és vascsat töredéke (7) feküdt.

144. sír (10. kép)

Férfi. 35–45 éves. Sírgödör: 242x100 cm, m: 198 cm, Ny-K 273°. Bolygatott. Hiányos csontváz. Koporsó halvány nyoma, h: kb. 175 cm, szélessége nem mérhető, a jobb könyök helyén négy, a bal combcsontfej helyén öt darab griffet ábrázoló öntött bronz áttört övveret (1–5).

A jobb combcsont mellett szíjbújtató (6). Ugyancsak a jobb combcsont mellett, azzal párhuzamosan két vaskés (7–8) egymáson.

145. sír (10. kép)

Férfi. 50–60 éves. Sírgödör: 185x85 cm, m: 181 cm, Ny-K 268°. Bolygatott. A csontok zöme hiányzott. A koporsónyomok jól kirajzolódtak, h: 162 cm, sz: 40–31 cm. A barna csík kb. 3 cm vastag volt. A sír K-i végénél és ÉNy-i sarkában a koporsófenék elszíneződésében jól látszott. A koporsóban a DNy-i sarokhoz közel állatküzdemi jelenetes díszítésű, aranyozás nyomait viselő öntött bronz nagyszíjvég töredéke (2), a koporsó közepén vascsat (1) és vaskés töredékei (3).

A három sír (1–3) közül, amelyekbe egy-egy lovat temettek kutyával, kettő egymáshoz közel, majdnem egymás mellett volt (11. kép). A 119. (nő) meg a 114. és 116. (gyermek) sírokat részben ezek fölé ásták, azonban a lósírokénál sokkal sekélyebb mélységű gödreik azokat nem bolygatták meg.

1. lósír (11–12. kép)

Sírgödör: 215x95 cm; m: 222 cm; K-Ny 90°. A bal oldalára fektetve, behúzott lábakkal tették a sírba, hasa alá vele párhuzamos helyzetbe a kutyát, ugyancsak a bal oldalára fordítva. Lószerszám vagy más melléklet nem volt.

2. lósír (11. és 13. kép)

Sírgödör: 217x84 cm; m: 195 cm; Ny-K 265°. A lovat a bal oldalára fektetve, behúzott lábakkal tették a sírba, hasa alá vele párhuzamos helyzetbe a kutyát, ugyancsak a bal oldalára fordítva. Lószerszám vagy más melléklet nem volt.

3. lósír (14. kép)

Sírgödör: 272x84 cm; m: 179 cm; Ny-K 272°. Hasra fektetve, a test alá húzott lábakkal helyezték sírba a lovat. A kutyát a sír K-i végébe a ló fara mögé tették. Lószerszám vagy más melléklet nem volt.

Áttekintés

Az 1960-ban és 1961-ben kutatott területen 63 sír nyoma mutatkozott. Ezek közül nyolcnak (99–103. és 110–112.) a feltárását, mint már említve volt, az udvart nyugatról határoló kőfal akadályozta. Az 55 feltárt sír közül kettőben (97. és 133.) csontváznak nem volt nyoma.

Tizenhárom sírba férfit, ugyancsak tizenháromba nőt temettek. Egy felnőtt egyén (90. sír) nemét nem sikerült megállapítani. A gyermeksírok száma 23 volt, ami a 27 e korban eltemetettével összevetve az avar kori temetőkben e téren megfigyelhető arányt némileg felülmúlja. Három sírban ló volt eltemetve kutyával.

Bolygatott volt 27 sír, melléklet nélküli 20 sír, közülük 15 gyermek sír.

A temetkezési szokásokról

A sírok általában megközelítőleg Ny–K-i tájolásúak (270–288.) csekély eltérés ettől (256–266.) csak néhány esetben fordul elő. A halottakat arccal K-nek fektették sírba.

Koporsó nyoma 15 sírban látszott (4. kép). Öt férfi (92., 96., 143., 144., 145. sír), hét nő (93., 95., 109., 119., 121., 130., 131. sír), egy serdülőkorú (90. sír) volt koporsóban eltemetve, egy koporsóban (97. sír) pedig nem találtunk csontvázat. Mind a láda alakú, mind a fatörzsből kivájt koporsó – ismert koporsóformák a Keszthely-kultúra temetőiben – ebben a temető részben is megvolt. Néhány esetben lehetett arra következtetni, hogy a koporsót nemez vagy más textil anyagból készített takaróval fedték. A 95. sírban egyes helyeken a deszkák részei is megfigyelhetők voltak. Feltehetőleg fatörzsből készített koporsó nyoma legjobban a 96. sírban mutatkozott. Gyermekeket nem temettek koporsóba.

Étel és ital mellékelés szokására utaló nyom kevés volt. Cserépedényt nem találtunk. Ételmelléklet maradványa *állatcsont* formájában három sírban (91., 93., 120.) volt. Egy kisgyermek sírjában (142.) tojásbéj töredékeket találtunk. A Keszthely-kultúra temetőire igen jellemző fémabroncsos favödörökre három sírban (116., 118., 124.) lehetett a vastöredékekből következtetni.

Fegyver, munkaeszköz, játék

Fegyvert nem találtunk a sírokban, ha csak egy gyermeksír (132.) kis vastárgya nem tekinthető nyílhegynek.

Munkaeszközt egy orsókarika (94. sír) és tizenegy vaskés képvisel. Ez utóbbiak kilenc férfisírból, két női sírból és egy serdülőkorú sírjából kerültek elő. Két férfisírban (96., 144.) két kés volt egymás mellett, mindkét sírban övvereteket is találtunk.

Vascsörgők gyermeksírokban (131., 134.), a jobb terd. illetve a jobb combcsont mellett.

Viselési tárgyak, ékszerek

Veretes övek nyomát, övdíszeket hét sírban találtunk (5. kép). A 96. férfisírban a gazdagon díszített veretes övet a halott jobb lábszára mellé a két késre helyezték. A 117. férfisírban is a jobb lábszár mellé a késre tették a veretekkel szintén gazdagon díszített övet. Mindkét esetben kétségtelen, hogy nem sírbolygatás miatt kerültek az övek arra a helyre, ahol megtaláltuk azokat. A 144. férfisírban a bolygatás és feltehető kirablás miatt az övnek csak néhány verete maradt, eredeti helyüket nem lehetett megállapítani. A 143. és 145. férfi sírok olyan erősen bolygatottak voltak és feltehetően kirablottak is, hogy sem a veretek eredeti számáról, sem az öv helyzetéről nem adnak tájékoztatást. A 134. sírban a gyermek jobb combcsontja mellett egy csomóban csörgők és más vastárgyak között voltak övveretek, feltehetően két övhöz tartozókból. Kérdéses, hogy a teljesen kirablott 92.

és 115. férfisírokban a bronz csatok veretes öv részei voltak-e, vagy ezek csupán szegényes mellékletű sírok.

Ékszerek

A Keszthely-kultúra legjellegzetesebb ékszere a *kosaras fülbevaló* két sírból került elő (5. kép).

A 93. sír fülbevalópárja aranyból készült. Bronz *díszű*, bronz *karperecpár* és *gyöngysor* alkották az ékszeregyüttest. A lábfejsontok végénél két állatcsont darab volt, ami, mint már említés történt róla, ebben a temetőben ritka jelenség. Rajtuk egy kerek öntött bronz övveret feküdt. Férfisírokból ismert, de ritkán előforduló típust képvisel. A 132. sírban az egyik bronz kosaras fülbevaló kosárrésze hiányzott. A sír bolygatatlan volt, tehát már az eltemetéskor sérült volt az ékszerdarab. Bronz díszű és gyöngysor volt még a sírban, de a karperec, ami a kosaras fülbevalós síroknak általában tartozéka ez esetben hiányzott.

Más típusú fülbevaló egy töredékes *fülbevaló karika* (134. sír) kivételével nem került elő ebben a temető részben. Bronz karperecet az említett 93. sírhoz kívül a 94. bolygatott sírban gyöngysorral együtt a szintén teljesen feldúlt és nyilván kirablott 130. sírban találtunk. Poncolt fonatos díszítésű *pántkarkötő*, a Keszthely-kultúrában gyakori ékszer gyöngysorral volt együtt az erősen bolygatott 109. sírban.

Gyűrűt nem találtunk. A *gyöngyök* azt mutatják, hogy kevés kivétellel jóformán az egész avarkorban ismert gyöngyformákat meg lehet találni. Említeni kell azonban, hogy dinnemag alakú gyöngy minden gyöngymellékletes sírban volt.

A lótemetkezések kérdéséről

Kutyával eltemetett lovak sírjaiban a csontvázak helyzete arra mutat, hogy az állatok tetemét igen gondosan helyezték bele a sírgödörökbe. Az oldalára fektetve eltemetett ló (11–13. kép) nem megszokott jelenség az avar kori temetőkben. Feltűnő a lószerszám és más mellékletek hiánya, ami szintén általában idegen az avar kori lovastemetkezések körében. A három ló sír temetőbeni helye arra utal, hogy egyedülálló sírok, nem volt kapcsolatuk egyetlen eltemetett egyénnel sem. Az 1. és 2. ló-kutya temetkezés felett sekély mélységű gyermeksírok voltak szerény melléklettel, ill. melléklet nélkül, körülöttük szegényes mellékletű sírok.

Lipp a Keszthely-városi temető publikációjában ír lovassírokról, lótemetkezésről férfi és női csontvázakkal kapcsolatban, lószerszámot, kengyelt, zablát is bemutat.⁴ Sajnos a közlésein nem tudok egyértelműen eligazodni, s ebben úgy tűnik, nem állok egyedül.⁵

A Deák utcai 1941. évi leletmentés kapcsán is történt említés egy lovassírról. Közlebbi adatot erről nem ismerek.

A felszerszámozatlan lovak kutyával együtt külön sírba történő eltemetése olyan szokásra látszik utalni.

ami nem megszokott az avar kori temetők lovastemetkezéseinél. Az avar települési területen kívül azonban számos hasonló temetési szokásra találni adatot.⁶

A kérdés külön feldolgozást igényel.

Összegzés

Az 1960–61-ben feltárt sírok csupán kis részét képviselik a nagy kiterjedésű temetőnek, melyben másfélezerre tehető a megtalált sírok száma. Ezzel a Keszthely-kultúra köré sorolható temetkezések – pontos, kritikai összeállításuk a teljes idevonatkozó szakirodalom ismertetésével Kiss Gábor⁷ és Müller Róbert⁸ céltudatos munkájának köszönhető – eddig a legnagyobbak látszik.

A leírt temetőrészen a sírok fele bolygatott és feltehetően kirablott. A kormeghatározást illetően a férfisírok övveretei és a 93. női sírban talált bronz övveret, a nagy méretű kosaras fülbevalók – bár talán a Keszthely-kultúra nem legkésőbbre keltezhető példányai – és egyes gyöngytípusok egyértelműen a késő avarkorra utalnak. Ezt megerősíti a 134. sír (bolygatatlan) amelyben az 1–2 éves gyermek mellett vascsőrgöggel, vaskarikákkal és fülkarikákkal együtt az avarkor késői szakaszára jellemző övveretekből néhány darab volt, feltehetőleg két különböző övről származók.

A temető további kutatása a kiterjedés megállapításának céljából is fontos lenne, még ha a terület beépítettsége miatt sok sír megtalálására nem lehet már számíta-

ni.

A temető teljes leletanyagának együttes kritikai áttekintése, elemzése, a régi és az újabb feltárások kapcsán feljegyzett megfigyelések értelmezése a korszak történeti, etnikai kérdéseinek megválaszolásához igen hasznos adalékokkal szolgálhat. Jelentős arányban hozzájárulhatnak mindehhez az anthropologiai⁹ és palaeoserologiai¹⁰ vizsgálatokból nyert eredmények. Sajnos, hogy ezek a vizsgálatok az összes feltárt sírhoz viszonyítva csak igen kis százalékban történtek meg, csupán az 1941. évi és az 1951 és 1961 közötti időben végzett ásatások csontváz anyagán. Lengyel Imre az életkor meghatározásokat nem az anthropológiában megszokott korcsoportok szerint, hanem az élet éveket számokkal jelezve adta át a sírleírások közléséhez.

Vércsoport meghatározásának adatai az itt közölt temető rész sírjainak leírásánál nincsenek feltüntetve. Ezek a lényeges adatok az 1941 óta feltárt sírok együttes áttekintésével, temetőn belüli elhelyezkedésüknek összeített térképen való feltüntetésével lesznek hasznosíthatók.

Az 1961. évi ásatáson Garam Éva (Magyar Nemzeti Múzeum) volt a munkatársam.

Anthropologiai megfigyelőként Wenger Sándor (a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Osztályáról) vett részt.

A kutyával temetett lovak sírjainak feltárása Bökönyi Sándor (Magyar Nemzeti Múzeum) irányításával történt.

Jegyzetek:

¹ A temetővel kapcsolatos teljes irodalom: G. Kiss, Funde der Awarenzeit aus Ungarn in Wiener Museen I. Funde aus der Umgebung von Keszthely. *Archaeologia Austriaca* 68 (Wien 1984) 161–172.

² Kovrig I., Újabb kutatások a keszthelyi avar kori temetőben. *Neue Forschungen im frühmittelalterlichen Graberfeld von Keszthely. Archaeologiai Értesítő* 87 (1960 Nr. 2) 136 skk.

³ A Keszthely-városi temetőben Lipp tizenegy urnasírt talált: Lipp V., *A keszthelyi sírmezők* (Budapest 1884) 15. – Kritikai feldolgozásuk és értékelésük: G. Kiss, *Zur Datierung der Urnengraber vom awarenzeitlichen Graberfeld Keszthely – Stadt. Awarenforschungen. Archaeologia Austriaca. Monographien Bd. II.* (Wien 1992) 585–604.

⁴ Lipp V., 17, 22–23.

⁵ G. Kiss, (1992) 594–596.

⁶ M. Müller-Wille, *Pferdegrab und Pferdecopfer im frühen Mittelalter. Berichten van de Rijksdienst hat Oudheidkundig Bodemonderzoek* 20–21 (1970–1971) 135 skk.

⁷ G. Kiss, (1984) 161–201; (1992) 585–604.

⁸ R. Müller, *Neue archaeologische Funde der Keszthely-Kultur. Awarenforschungen. Archaeologia Austriaca. Monographien Bd. I* (Wien 1992) 251–307.

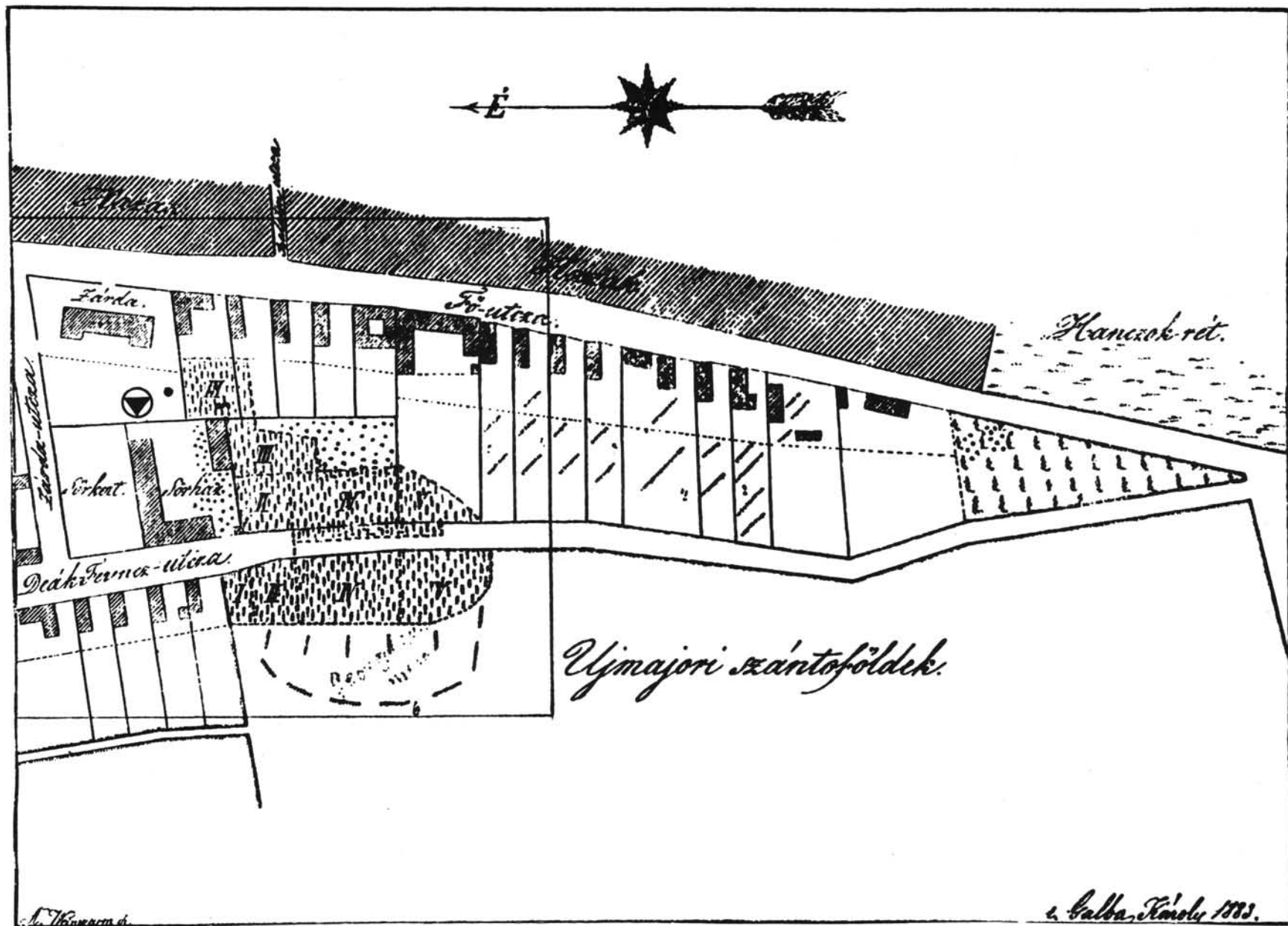
⁹ S. Wenger, *Analyses anthropologiques de nouvelles découvertes de Keszthely (Transdanubien) provenant de l'époque avar.* *Anthropologia Hungarica* XV (Budapest 1976–77) 125–190.

¹⁰ I. A. Lengyel, *Palaeoserology. Blood Typing with the Fluorescent Antibody Method* (Budapest 1975) 100, 141–143.

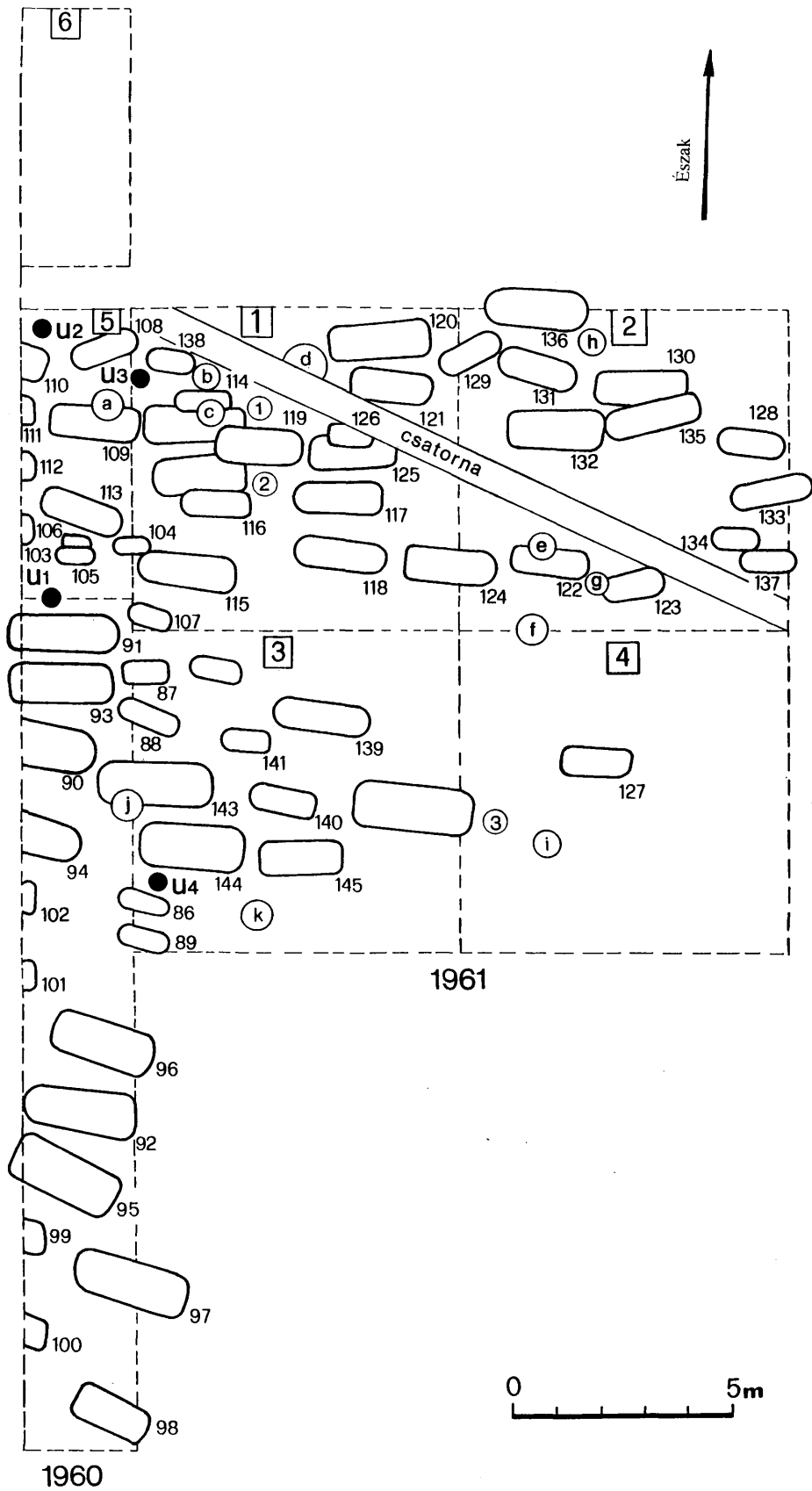
Rövidítések jegyzéke

m: mélység
h: hosszúság
sz: szélesség
Inf. I.: 0–7 éves

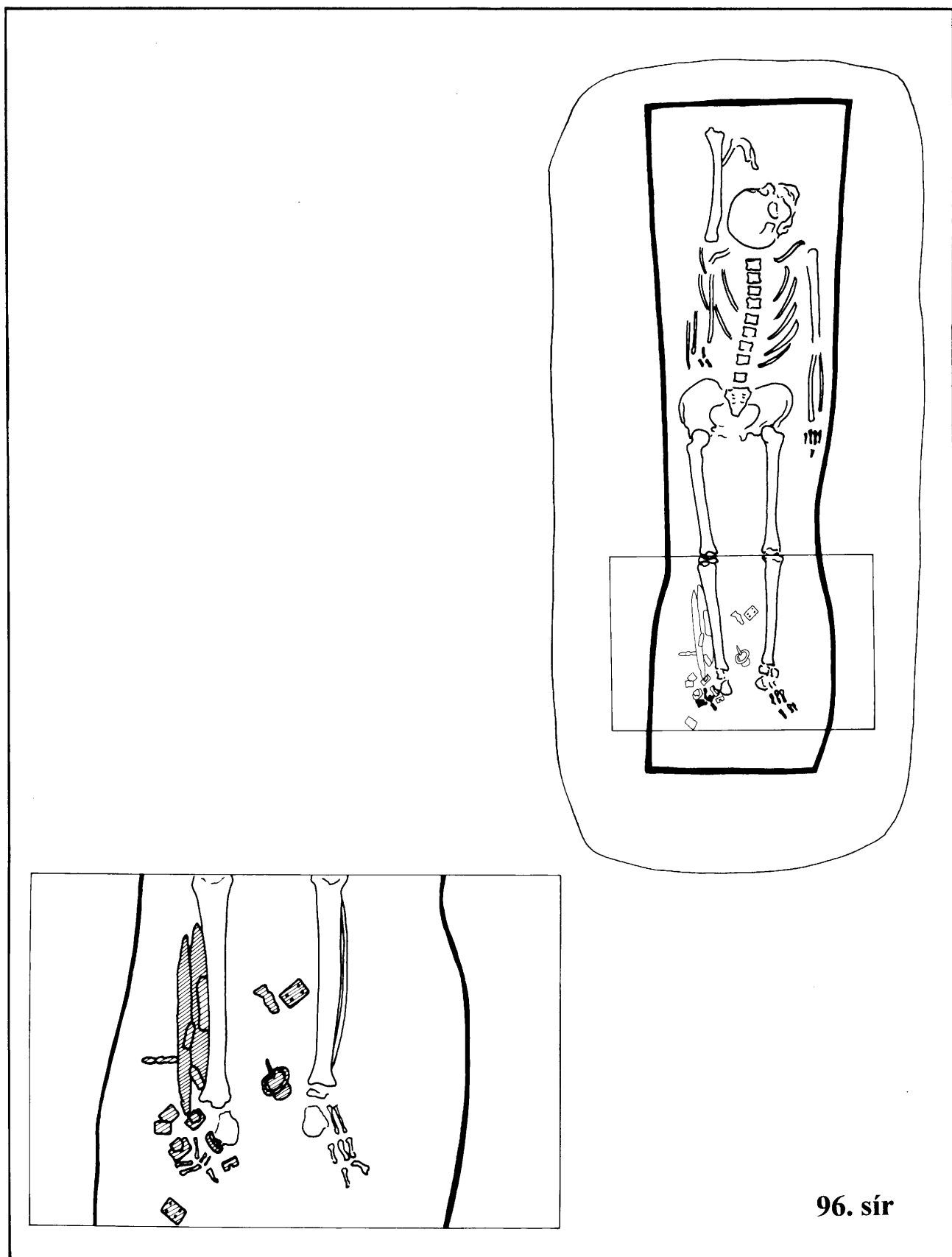
Inf. II.: 7–14 éves
Juv.: 14–20 éves
Ad.: 20–39 éves
Mat.: 39–59 éves

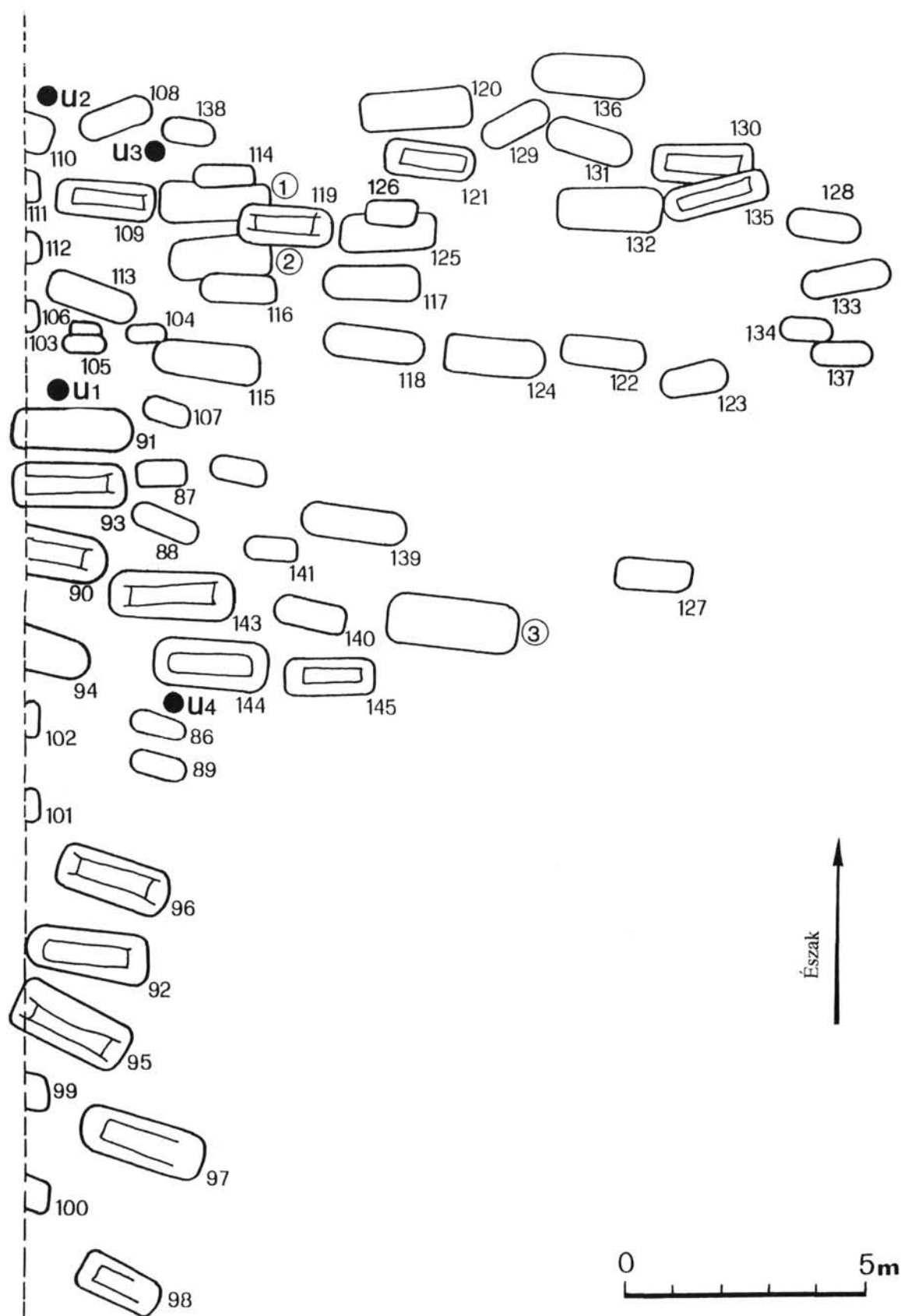

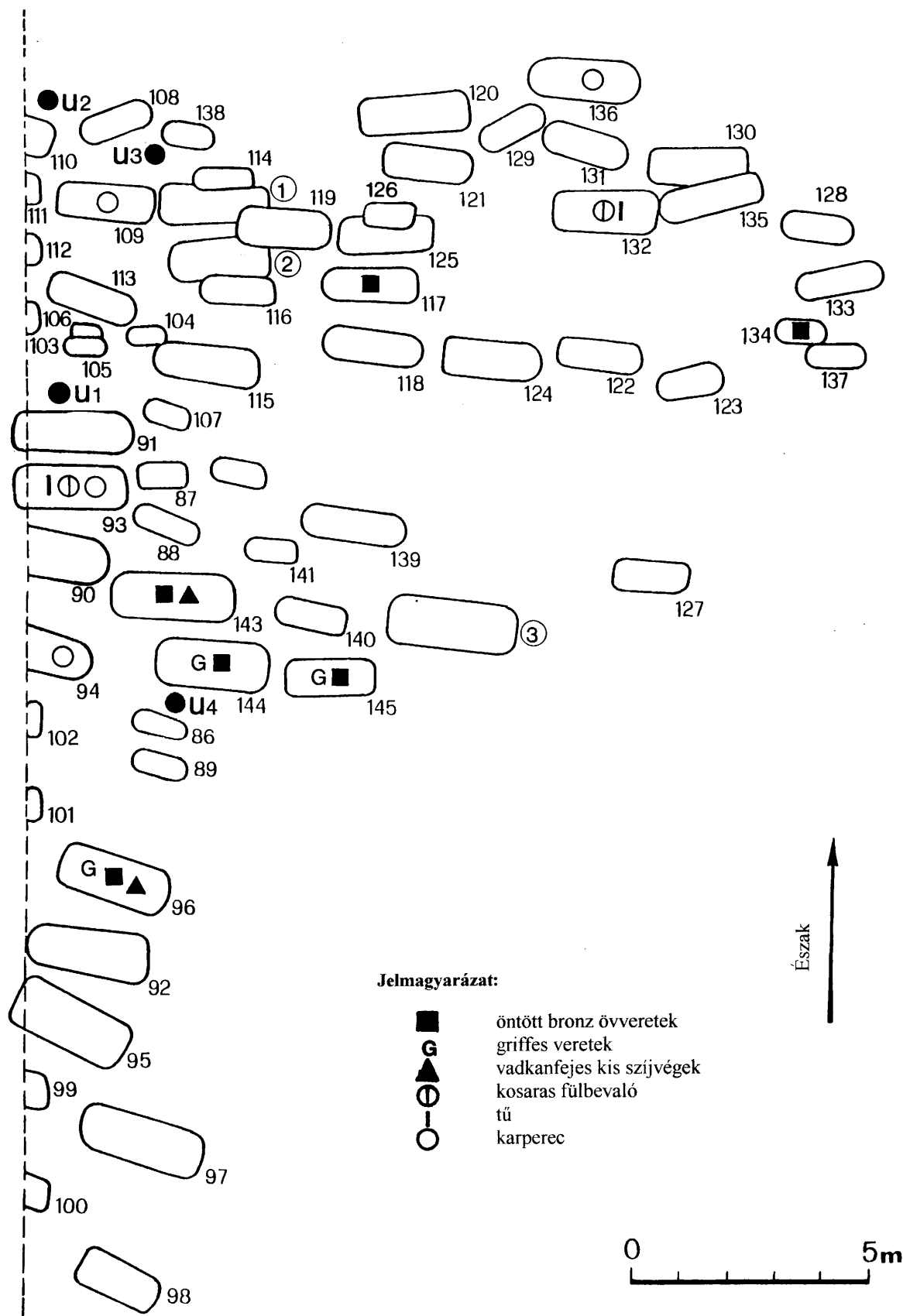
2. kép: A Keszthely-belvárosi temető térképe a feltárt terület határával

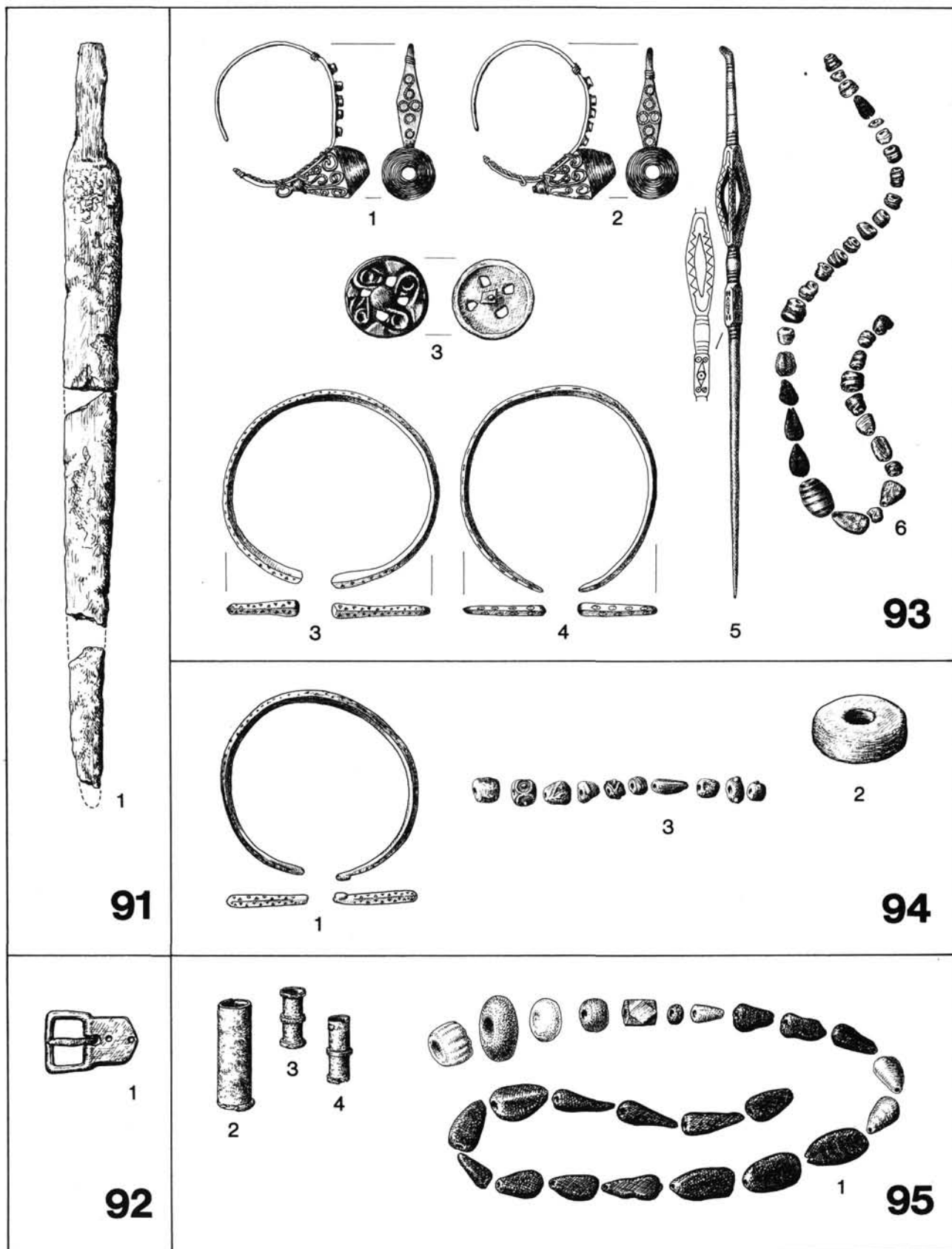
3. kép: A 96. sír

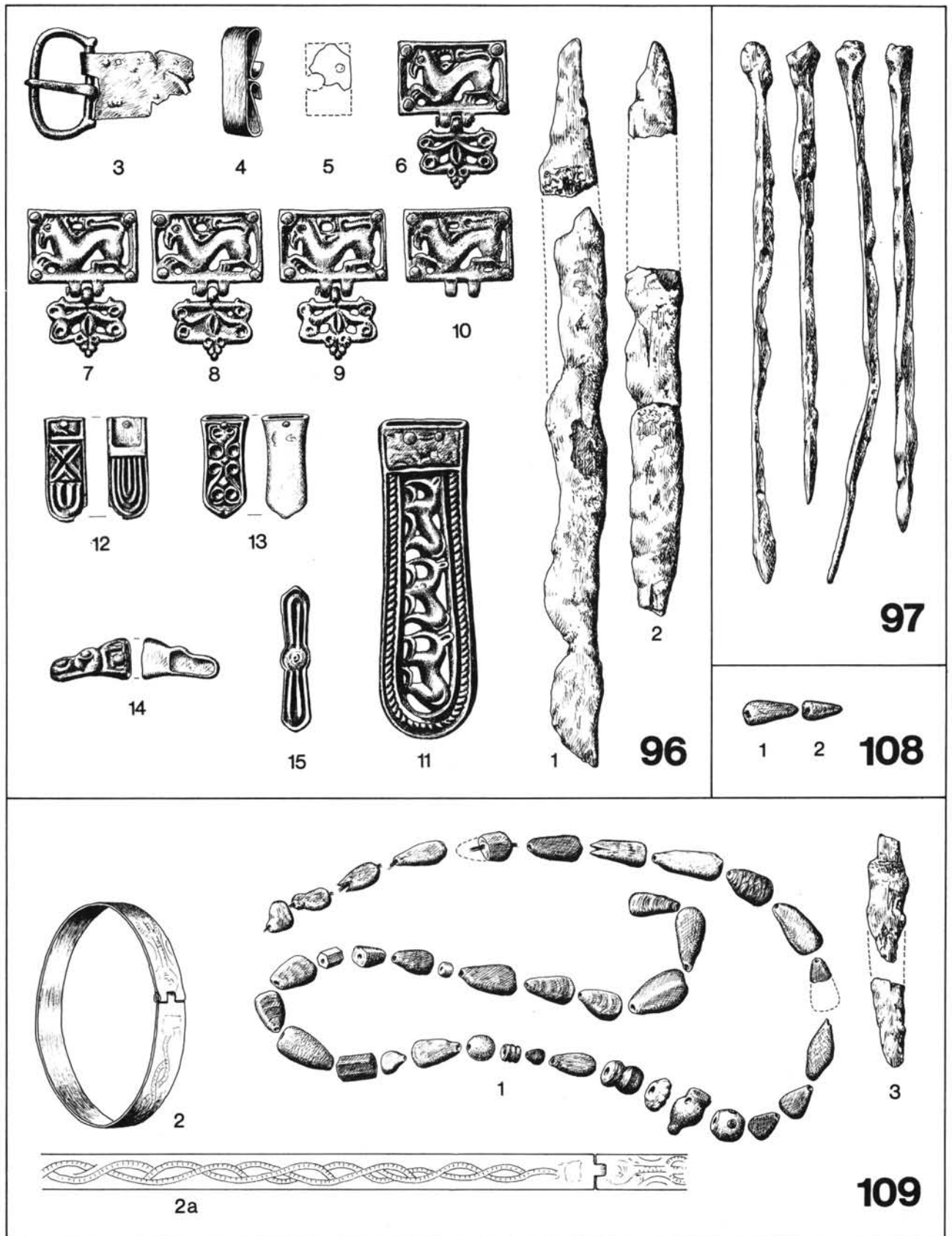
4. kép: Temetkezési szokások a Keszthely–belvárosi temetőben: koporsós és úrnasírok

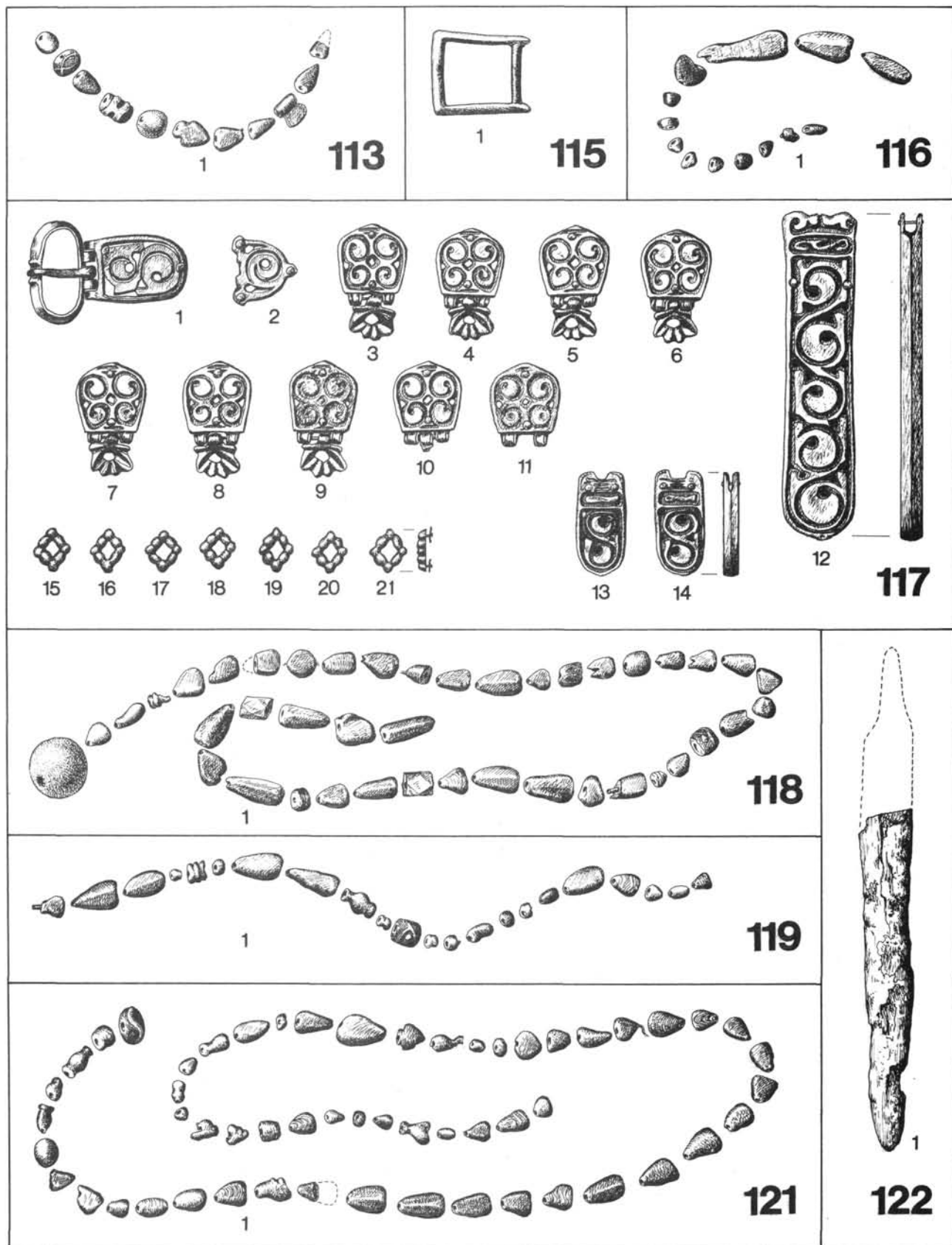
5. kép: A főbb mellékletek elterjedése a temetőben

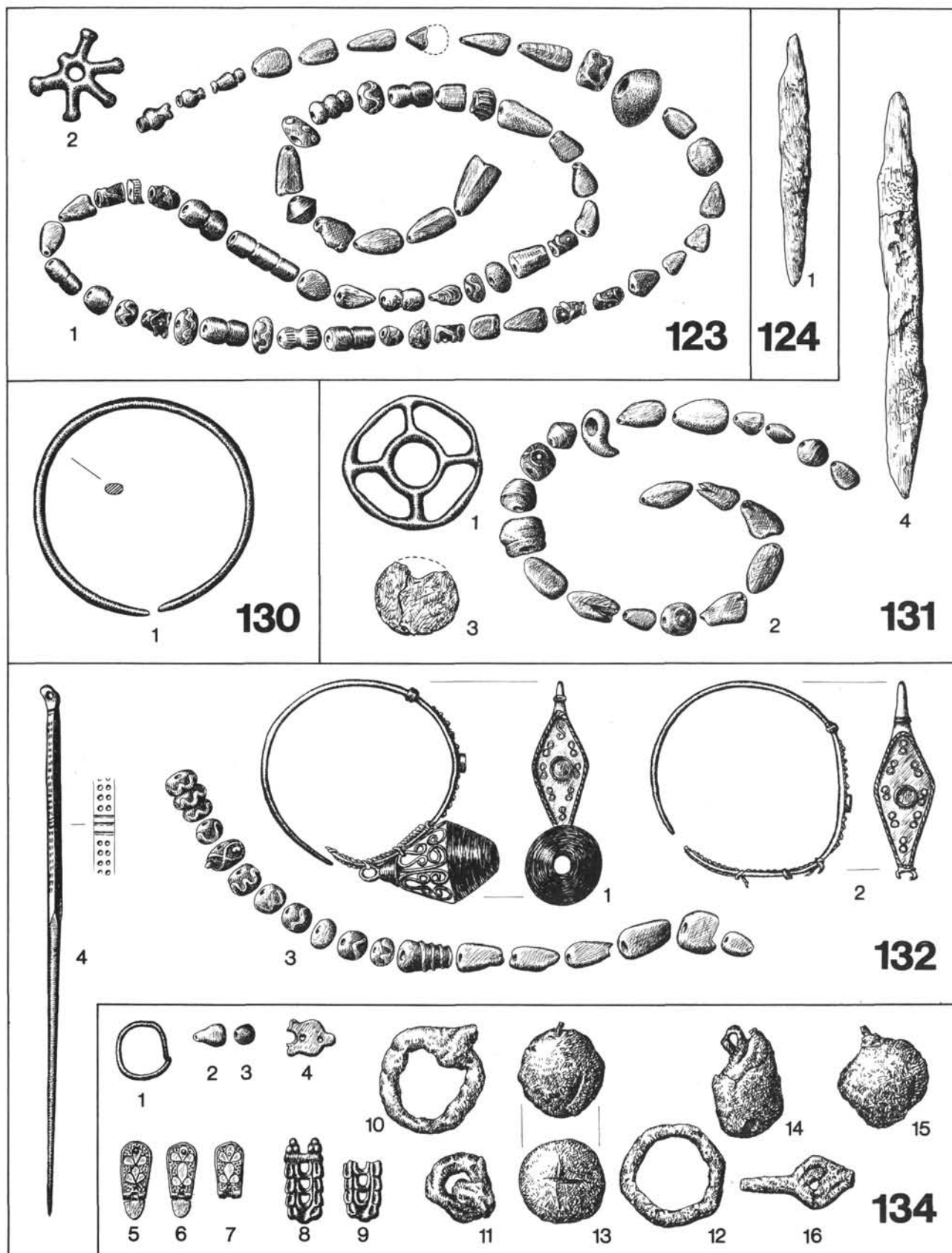
6. kép: 91–95. sír

7. kép: 96-97. sír, 108-109. sír

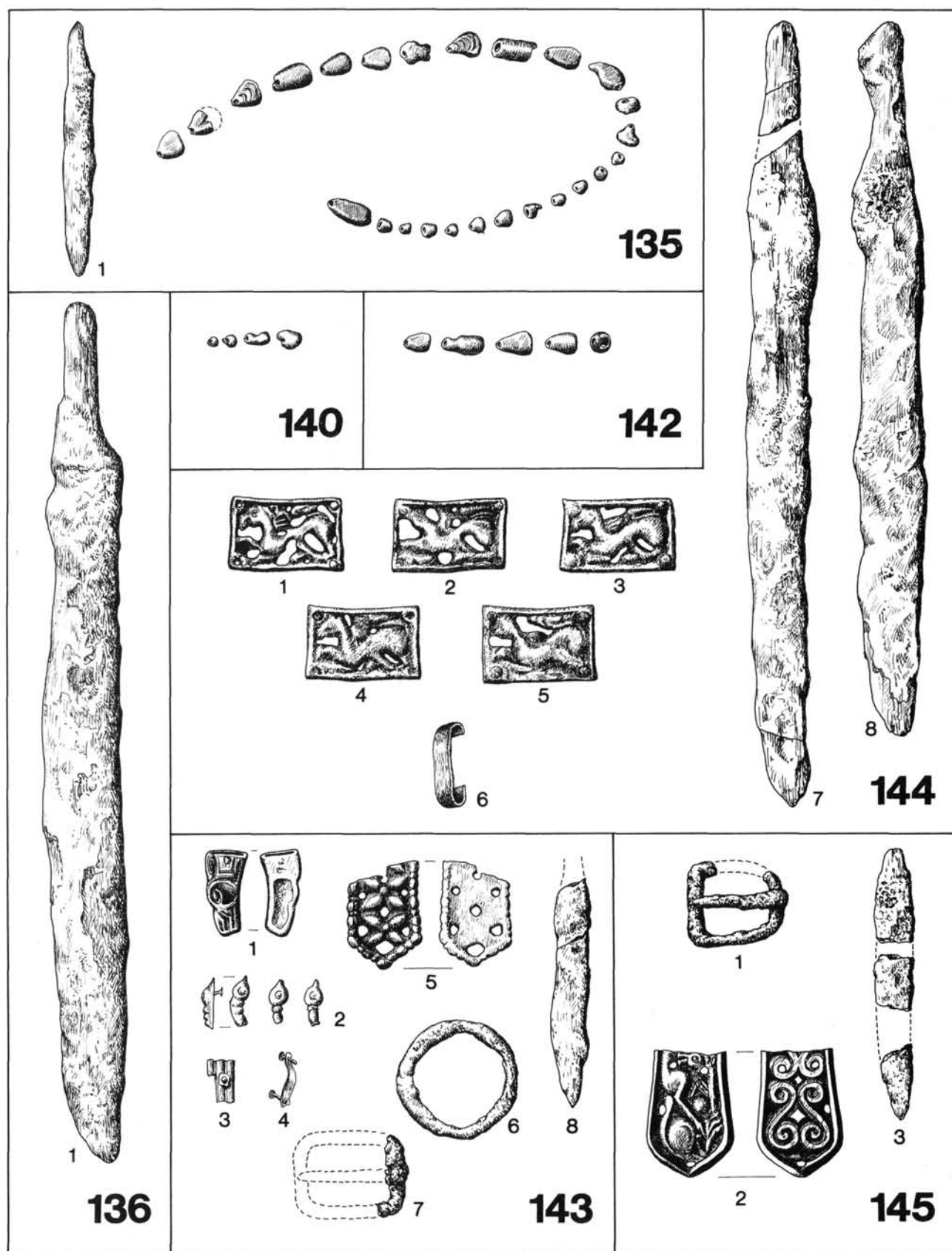

8. kép: 113., 115–119., 121–122. sír

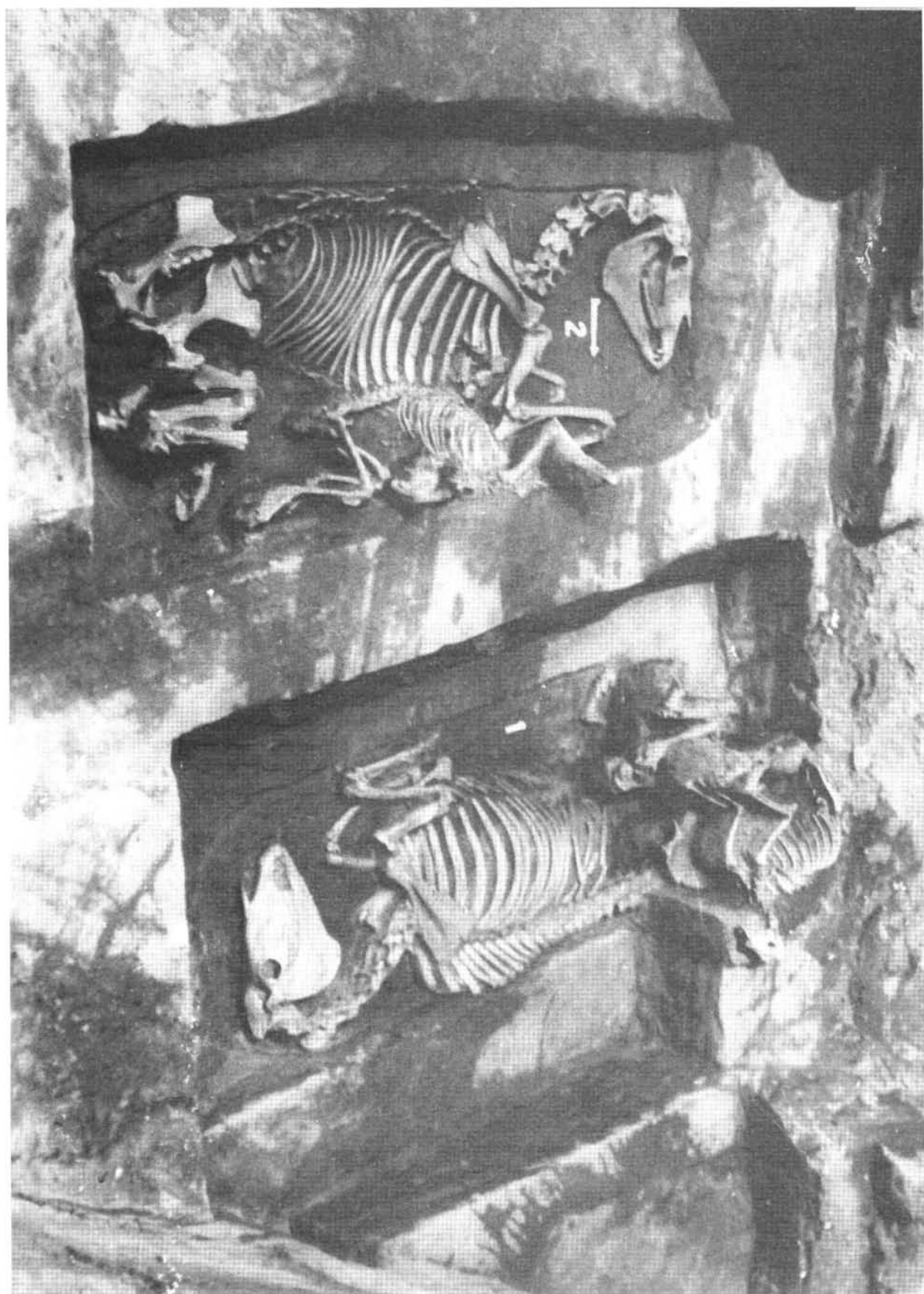

9. kép: 123–124., 130–132., 134. sír

10. kép: 135-136., 140., 142-145. sír

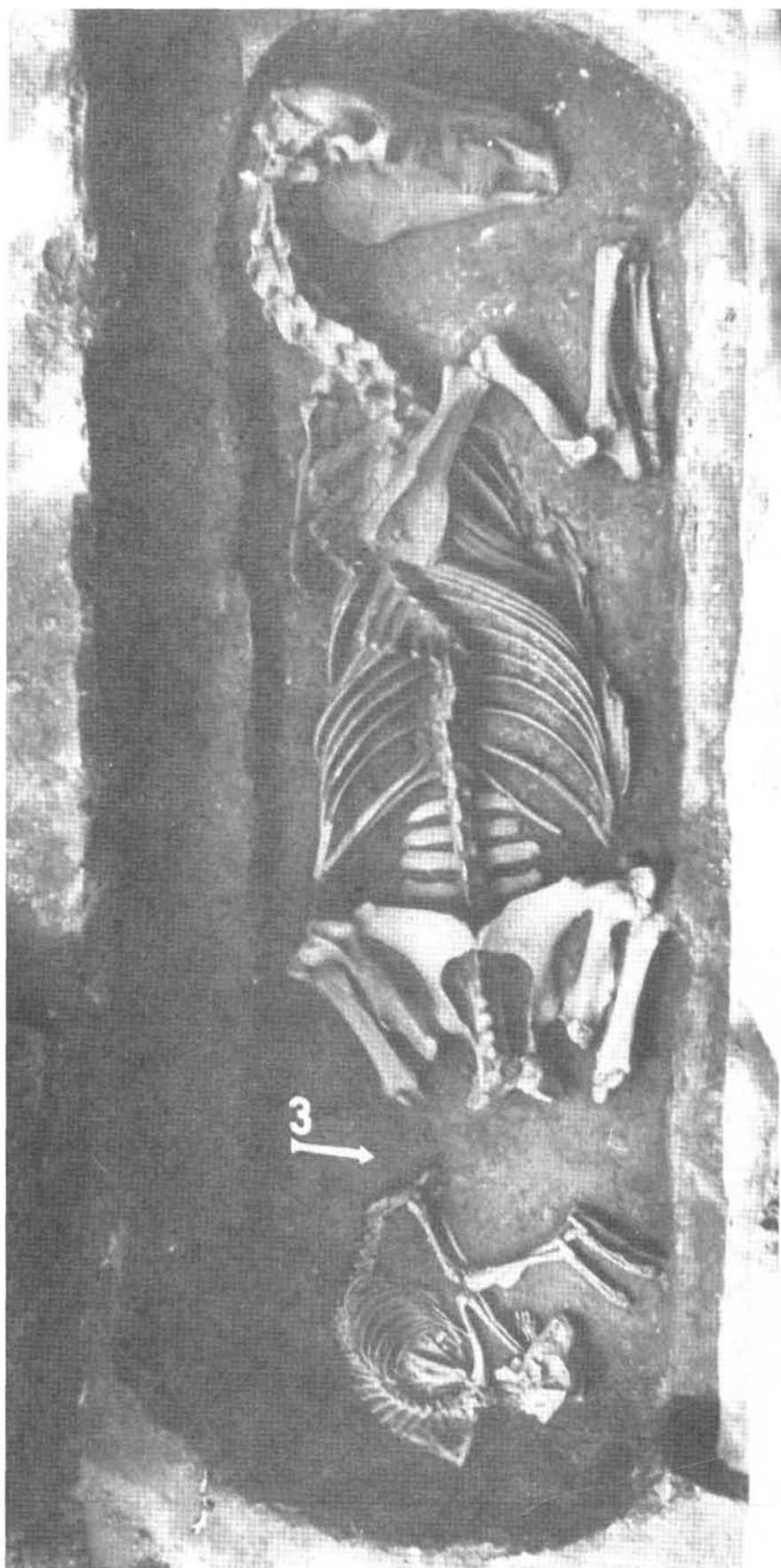
11. kép: Iómetekzés

12. kép: 1. lósír

13. kép: 2. lósr

14. kép: 3. lósr

